

Minder fra Biskop Hertz's Tid.

Væsentlig efter hans Datters Optegnelser
meddelt af Kammerherreinde **H. Stemann** i Ribe.

(Fortsat fra „Fra Ribe Amt“ 1910).

Pastor Satterups Søn, Jakob,¹ som i Efteraaret 1821 havde taget sin chirurgiske Embedseksamen, havde 23. Marts 1822 holdt Bryllup med Frøken Martha Nørregaard, Datter af den velstaaende Enke, Justitsraadinde Nørregaard i København. Den russiske Regering havde paa den Tid ladet udgaa Opfordringer til unge Læger i Danmark og maaske til flere Lande om at drage til Rusland og nedsætte sig der, hvor de straks vilde blive antagne og finde rigelig Praksis, da der var stor Trang for Lægehjælp i Riget. Da den unge Kone havde Mod til at følge ham, havde Satterup Lyst til at prøve sin Lykke derovre, fordi der

¹ Jakob Christian Satterup, født i Ribe 1796, Student 1813. Han blev Kredslæge i Makarjew, kejserlig Hoflæge i Moskva, Kollegieraad, Stabskirurg og Ordinator ved det galizinske Hospital i Moskva. Død i Moskva 1843, hans Hustru ligeledes 1852. Deres Slægt lever endnu i Rusland.

dengang i vort lille Land var flere Læger, end man syntes, der kunde finde Levebrød her.

Før de tiltraadte Rejsen, kom de til Ribe for at tage Afsked med Forældre og Søstre. Derved gjorde Bispfamilien Bekendtskab med dem, og de fik der al mulig Underretning om Børge og hans Forhold og Opholdssted. De var begge meget ivrige efter at faa nøjagtig Besked, da det altid syntes dem at maatte være en Glæde derovre at træffe en Landsmand. De rejste da med de bedste Velsignelser og hjerteligste Ønsker fra begge Familier.

En Glæde havde Aaret 1822 endnu bragt Pastor Satterups, idet Cecilie under Søstrenes temmelig lange Besøg i København blev forlovet med Martha Satterups Broder, juridisk Candidat Frederik Christian Nørregaard¹. I begge Familier var der stor Glæde over denne nye Forlovelse. Cecilie var ogsaa en Pige, som enhver Moder med Glæde kunde kalde Svigerdatter. Hun var vel ingen Skønhed, Søsteren Henriette var meget smukkere, men der hvilede en blid Ynde over Cecilies hele Væsen; den forstandige og fortræffelige Moder havde opdraget alle sine Døtre til Huslighed, Tarvelighed og Flid, og den kristelige Fader havde tidlig indprentet dem Gudsfrygt, saa at den Mand, der hjemførte en af disse Piger som Hustru, kunde sige med Salomon: Hvo finder en duelig Hustru? hun er langt mere værd end Perler.

Lise havde selv været Vidne til et lille Optrin, som

¹ Forlovelsen varede i 13 Aar, da Nørregaard først 1835 fik lønnet Statsembede som Fuldmægtig i Skiftekommissionen, hvori han blev til sin Afskedigelse 1861; døde 1875. Hans Hustru døde 1865. De blev Forældre til fhv. Højskoleforstander Dr. phil. Jens Nørregaard.

rørte hende meget og ret viste, hvilket Sindelag der raadede hos denne elskelige Præstefamilie. Præsten kom ind en Dag fra Studéreværelset og sagde: „Lille Mor! den stakkels Maren Smeds har jeg vist ned til dig. Hun havde ikke en Bid Brød at give sine Børn til Aften. Du kan vel give hende et halvt Brød og lidt Madfedt.“ Madam Satterup, som straks havde rejst sig for at gaa ud i Køkkenet, standsede halvt forskrækket: „Madfedt, lille Far! saa faar hun det sidste, jeg har!“ „Nu, i Guds Navn, lille Kone! Vi gaar jo ikke sultne i Seng for det!“ Saa gik hun da ud til den fattige Kone, som ikke gik tomhændet bort, thi straks efter saa man hende gaa forbi de lave Vinduer med et fyldt Forklæde, nikkende taknemmelig ind til Husets Beboere, medens den barmhjertige Giverinde kom ind igen og satte sig stille hen ved sin Rok uden videre Talen.

Ved Juletid fulgte Cand. Nørregaard med sin Forlovede til Ribe og blev en Del af Vinteren hos Satterups; han var Volontør i et af Kamrene ved Ministeriet og kunde saaledes tage sig lidt længere Ferie. Han var et ganske vakkert, livligt ungt Menneske med et anbefalende Ydre og Væsen, saa han blev vel modtaget i Pastor Satterups Omgangskreds. Han var meget musikalsk og passede altsaa ogsaa herved ypperlig til Bispegaarden, hvor Fortepianoet ikke som i de fleste Hjem i Ribe af de unge Damer blev holdt vel tillukket, naar ikke Pligten bød at aabne det. Hos Bispinde Hertz bevægede det hele Hus sig livligt og til enhver Tid forbi det opslaaede Instrument, og hvert Øjeblik berørte den ene eller den anden Haand Tangenterne og fremlokkede saa et, saa et andet Par Toner. Hvert Øre var åabent, og lød der en kær og

kendt Klang eller noget uventet og usædvanligt, da var alle i et Øjeblik samlede om Klaveret, prøvende, lyttende og nynnende. Hver især forfægtede sin Mening, sang og spillede, alle lige ivrige og lige optagne, medens Værelset genlød af livlig Tale og klingende Toner.

Her var Nørregaard altsaa snart som hjemme og satte altid Liv i de sædvanlige Lørdagssammenkomster. Han spillede udmærket Violin og deltog straks i Koncerterne i Klubben. Naar Lise havde store Arier eller andre svære Sangnumre at indstudere, kom han ind med sin Violin og gennemgik dem med hende, saa at hun først ved hans Hjælp lærte at bruge sin Stemme rigtig.

1822 bragte endnu Begivenheder, der fik afgørende Betydning for Lises Liv. Der havde i nogen Tid været Udsigt til, at Bispens næstældste Søn, Christian, skulde faa Embede i Bogense. Da Biskoppen en Dag fortalte Stiftsprovst Koefoed noget herom, udbrød denne: „Ja! det tror jeg! Kunde Deres Søn blive Præst i Bogense. saa kunde han sige, han havde skudt Papegøjen! Bogense Kald er en fed Mundfuld!“ „Ja!“ svarede Bispens, „det kan gerne være, men det er ikke min Søn Præsten; det er Løjtnanten, den juridiske Kandidat, der søger Byfogedtjenesten, og den er nok just ej af de fede.“ „Av! av!“ skreg Provsten, der i Virkeligheden ikke var vel underrettet i nogen Retning, „det var en anden Sag! Hvor godt det er, ved jeg ikke noget om, men jeg vidste, Præstekaldet ogsaa er ledigt, og det var ogsaa nok værd at faa for en ung Mand, det er fedt!“

8. November blev Christian udnævnt til Byfoged i Bogense, medens Lærer ved det kongelige Landkadet-

korps, Konsistorialassessor Hans Jacob Fich¹ 2. Oktober var bleven Sognepræst for Bogense og Skovby. Det var første Gang, Lise hørte sin tilkommende Mands Navn. Da fandt hun baade Navn og Titel stygge.

Christian holdt nu snart efter, 3. Januar 1823, Bryllup i København med Sophie Kornerup, og i Ribe fejrede man Dagen med et lille, muntert Aftenselskab af de nærmeste Omgangsvener. Desserten var Lises og Mine Neumanns Værk: hjemmefrossen Is og hjemmebagte Meringues; Skaalen blev udbragt ved Punch med Sang og klangfulde Hurra'er, og som det var Bispens Skik, blev alle de fraværende Børns Skaal ogsaa drukket ved denne højtidelige Anledning; de mindedes alle med kærlige Ord og ofte med vaade Øjne, som naar Faderen talte om den stakkels Børge, hvem det ofte gik saa vanskeligt i det fjerne Rusland.²

Midt i Januar i denne meget haarde Vinter oplevede Christian derefter paa en Rejse et 14 Dages Ophold paa Sprogø; men man holdt Jagt her. og et Skuespillerselskab, der var med. spillede Komædie. Han gjorde her Bekendtskab med to fremtrædende Ripensere, nemlig Stiftamtmanden og Stiftsprovsten, som maatte blive paa Øen i 8 Dage.

Snart efter fik Bispegaarden en ung Beboer til, den 9-aarige Ferdinand Biering.³ Hans Forældre, Christian Biering, der ejede Taarbæk paa Falster, og Bispindens Søster Marie, kom selv med denne deres

¹ Født 1784 i Aasum, hvor Faderen var Væver. Død i Bogense 1852.

² Se Tillæg. Børge Theodorus Hertz, født 1798, Biskoppens næsttyngste Søn, død som Klædefabrikant i Rusland.

³ Født 1813, død som Sognepræst i Svindinge 1879.

Yngste Søn, der skulde gaa i Skole i Ribe. De havde meldt deres Ankomst, og man sad nu en Aften i Bispegaarden og ventede dem med dækket Bord, næsten til Kl. 11, men borte blev de. Saa mente man tilsidst, at de var forsinkede paa Beltet og først kom næste Dag. Dog netop som man skulde til at gaa i Seng, holdt en Vogn for Døren. Det var Bjerings, og glædelig blev de modtagne. En snurrig Fejltagelse i selve Ribe var det, som havde forsinket dem. Da de i Porten havde spurgt om Vej til Bispegaarden, havde Portbetjenten misforstaaet dem og henvist dem til Gæstgivergaarden, som de saa kørte hen til, og hvor de stod af i den Mening, at de var hos Bispens. Der havde de da undret sig over, at hverken Svoger eller Svigerinde kom til Syne, men kun en Opvartningspige. Marie Biering spurgte efter sin Søster og vilde ind til hende, hvis hun var gaaet i Seng. Efter en Del Forvirring var Fejltagelsen da bleven opklaret, saa maatte de paa Vognen igen og fik en Vejviser; men denne Misforstaaelse havde taget en hel Time.

Ferdinands Forældre rejste allerede igen efter faa Dages Forløb. Han selv var en venlig og godmodig Dreng, som snart følte sig hjemme i Bispegaarden. Det var en lille Tyksak med røde Kinder og milde graa Øjne. Han kom nok straks i den nyoprettede Forberedelsesklasse.¹ I Katedralskolen blev han optaget i Oktober og kom forøvrigt ikke ud af Skolens

¹ Her fik man Forberedelse i den latinske, tyske og danske Grammatiks Elementer, samt i Begyndelsesgrundene af Historie, Geografi, Aritmetik og Skrivning. (Ribe Stifts Adresseavis 27. April 1821).

1. Klasse i de to Aar, han var dens Discipel. Han sluttede snart Venskab med en lille, stille og flittig Dreng, Theodor Hansen¹, Søn af Familiens ene Huslæge, den vakre, livlige Distriktskirurg, der havde en flink Kone og fire nette Børn. Theodor kom ofte i Bispegaarden, hvor alle holdt af ham.

Efter at Biskoppen i det tidlige Foraar, hvor det endnu var streng Vinter med Is og Sne, havde været paa en Tur til Bogense for at se til Christian, som havde været syg, rejste Lise midt paa Sommeren derhen paa et længere Besøg. 3. Juli tog hun med sin Fader til Kolding, hvor Biskoppen skulde indsætte deres gamle Bekendt, Adjunkt Fibiger fra Roskilde, som Rektor². Der var foregaaet en stor Forandring med ham, siden de havde set ham der som ugift; da var han mager og bleg, og hans Ansigt, der var temmelig koparret, havde altid et mørkt, alvorligt Udtryk, ligesom hans Væsen ogsaa var indesluttet og ofte næsten frastødende. Nu var han bleven temmelig fyldig, havde Farve i Kinderne og milde, livlige Øjne, og som Udseendet, saaledes var Væsenet ogsaa forandret. Han modtog Biskop Hertz og Lise hjerteligt og utvungent som gamle Venner og viste sig hele Tiden som en opmærksom Vært. saa det var let at erkende den Indvirkning paa ham, som hans livlige, behagelige Hustru, f. Tauber, havde haft.

¹ Cand. theol. 1838. Død 1841.

² Rektor Peder Grib Fibiger, Oversætter af Sofokles, født 1784, Adjunkt i Roskilde 1810, Overlærer i Nykøbing Falster 1817. Død 1833. Hans Hustru var Datter af Rektor J. H. Tauber i Roskilde og første Gang gift med Landsoverretsprokurator C. V. Smith, ved hvem hun blev Moder til Docenten i de slaviske Sprog af samme Navn.

4. Juli om Formiddagen foregik Rektorindsættelsen paa Skolen, til hvilken Højtidelighed Byens og Omegnens Honoratiores var indbudne ved et af Fibiger forfattet Festskrift, der foruden en dansk Oversættelse af Pindars 2den olympiske Sejrssang indeholder en latinsk Ode, der, affattet i sirlige, horatsiske Vers, men i et ret kunstlet Sprog priser den Fred og Ro i Ly for Lidenskabernes Storme, som Videnskabsmanden og Skolemanden nyder under sit stille Arbejde i Musernes Tjeneste og i sin Virksomhed midt i de kære Elevers Kreds.

Fru Fibiger fulgte med Lise op til en af Adjunkternes Fruer, som boede paa Skolen lige over Solenitets-Salen. Talerne, der var paa Latin, kunde man nu ikke høre derop. Biskoppens Tale omhandlede: „De vi, qva pietatis venustiqve sensus in mentem juvenilem fingendam sibi mutue opitulatur.“ (Hvor mægtigt Guds frygt og Skønhedssans støtter hinanden ved Uddannelsen af Ungdommens Aand). Rektoren talte om: „De sensu pulchri et venusti puerorum animis instillando.“ (Hvorledes man bibringer unge Mennesker Skønhedssans). Men Musikken før og efter lød smukt op til Damerne; det var en Kantate¹, der blev sunget af Skolens Disciple.

Biskoppens Tale, hvis Emne var bestemt ved Rektorens, er affattet paa flydende, men pedantisk Latin. Theol. Professor Jens Møller, efter hvis Tilskyndelse den senere blev trykt i *Nyt theol. Bibliothek*, havde

¹ Teksten var af Pastor Jens Ernst Wegener, (1781—1846) Forstander for Jonstrup Seminarium, der 1809—19 havde været Hertz's Kapellan i Roskilde. Musikken skyldtes Organist Conrad Rasmussen i Kolding (død 1854), der senere blev Rektorens Koncertmester, en Særling, plump i Væsen, kun fin i Musikken.

forøvrigt gerne set, at hans Ven noget mindre havde lempet sig efter de Anskuelser, Datidens fleste Filologer nærrede med Hensyn til Religiositet og Kristendom. Biskop Hertz's Prædikener var bibelske; men uden Tvivl af Frygt for at holdes for ensidig og partisk, fremhævede han ved denne Lejlighed Skønhedssans mere end Guds frygt.

Om Middagen var der stort Herreselskab hjemme i Rektorboligen, hvorved da Husets Frue viste sig i sin Glorie; hun var overhovedet saa behagelig, at det næsten gjorde Lise ondt, at de straks efter Bordet skulde tage bort. Men to Bønder, som skulde gøre Ægtkørselen til Fredericia, havde allerede spændt deres 4 Heste for Bispens Vogn. Lise maatte ud paa Torvet og hjælpe dem til Rette med Paapakningen, og faa Minutter efter rullede man af Sted. For tidligt var det heller ikke, thi det var næsten Sengetid, da man naede Fredericia og stod af hos Pastor Schjernings¹, hvor Lise saa næste Formiddag blev hentet af Broder Christian og Svigerinde Sofie fra Bogense, hvis Vogn ventede i Strib. Straks samme Dag var man til Gilde i Præstegaarden hos Pastor Andresen², der fra Bogense var forflyttet til Randers.

Lise glædede sig meget over Haven, En lille Bæk løb tværs igennem den, paa begge Sider næsten skjult af Hasler, Blommer, Syrener, og overskygget af to store Valnøddetræer. En Bro førte op til Overhaven, og her var en lille Humlehave til højre, espalierede

¹ Jakob Schjerning (1773—1845), Sognepræst til Trinitatis Kirke i Fredericia.

² Christopher Otto Andreas Andresen (1777—1856), død som Sognepræst i Kjeldby.

Vinranker og Aprikoser til venstre. Alt mindede hende om det kære, gamle Roskilde, intet om Ribe.

Husets Ungdom hentede Lises Guitar; hun sang et Par Smaasange og kunde ikke klage paa det øvrige Selskabs Opmærksomhed; kun den nye Præst, Konsistorialassessor Fich, havde hidtil i en Krog samtalt med Kateket Kjerulf¹. Fich kunde vel lide Musik, men satte dog mere Pris paa en fornuftig Samtale. Da opfordrede Lises Broder hende til at synge Horatses Ode! Det var en smuk Melodi. „Horatses Ode?“ spurgte Andresen og kom nærmere. Og Ordene havde nok ogsaa naaet Fichs Øre, thi han afbrød Samtalen og nærmede sig ogsaa lidt. Da Lise saa efter et lille Præludium begyndte: „Integer vitæ scelerisque purus“, udbrød Andresen: „Hvad for noget! paa Latin? Nej! har jeg hørt Magel“ og satte sig paa en Stol ved Siden af, og i samme Øjeblik stod ogsaa Fich lige for Lise og lyttede som en streng Kritiker, medens han forbavset betragtede snart hendes Fingre, snart hendes Mund, som om han ikke ret kunde fatte, hvad der gik for sig; men det forvirrede ikke Lise, for han smilede meget venligt til hende, og hun sang frimodigt den hele Ode, som hun kunde udenad. Da hun sluttede: „dulce ridentem, loquentem“, rejste Andresen sig og gik hen til Christian og de øvrige Gæster for at ytre sin Beundring; men Fich bøjede sig ned til hende og sagde: „Det er rigtignok overraskende at høre en Dame synge saaledes Latin! De maa da være en hel Latiner! De har vel studeret Sproget med Deres Brødre?“ Lises Forsikring, at hun ikke kunde mere end det, han nu havde hørt, vilde han ikke tro: „Hun

¹ Christian Rudolph Kjerulf (1788—1840), død som Sognepræst, paa Fejø.

sang saa korrekt og brugte saa smukt smaa poetiske Friheder som f. Eks. „vitæ“ i Stedet for „vita“, som var den almindelige Læsemaade.“ Her maatte Lise nu forklare, at det havde en af Adjunkterne i Ribe lært hende, da hun engang skulde synge den i Overlærer Hansens¹ Nærværelse; denne var nemlig meget ivrig for denne Forskønnelse. Da Fich her hurtig afbrød hende: „Overlærer Hansen! Ja det er sandt, han er i Ribe. Det var min Skolekammerat!“, var Lise nær ved at le, for Hansen saa ud, som om han kunde være Fichs Fader.

Lise blev da i Bogense en Maanedes Tid. 25. Juli Kl. 12 holdt Forældrene for Døren, og med dem kom lille Fætter Ferdinand for her at holde sin første Skoleferie, og Dagen efter fejrede man Bispens 57-aarige Fødselsdag.

Først i August gik Rejsen saa hjem igen, for Lise med den lidet glædelige Tanke, at hun vist ikke kom til Bogense igen i de første Aar. Men det havde dog næsten en ny Hygge for hende atter at være samlet med Forældrene i Hjemmet og tage fat paa den længe forsømte daglige Gerning.

Biskop Hertz havde gjort sig til Regel saa hurtigt som muligt at besøge de Præster, der længst havde savnet Visitats, og af disse var der nogle, som i 30 Aar ikke havde nydt den Ære at have Stiftets øverste Tilsynsmand som Gæst i deres Hus. Dette lange Afsavn viste sig paa flere Steder at have afstedkommet megen

¹ Overlærer Hans Jakob Hansen (Mathematiker). Født 1786 i Brylle paa Fyn, død 1850 i Ribe. Han blev kaldet „fynske Hansen“ (til Forskel fra en af Adjunkterne, P. Tetens Hanssen). Bispefamilien havde ikke besøgt ham. Han var Pebersvend og en Særling, som ikke gav sig af med Damer.

Skade, vistnok af alvorligere Natur end de mere komiske Smaatilfælde, som Lise senere endnu huskede som Tidsbilleder fra svundne Dage.

Et Sted i Nordslesvig mødte Præstekonen ved Siden af sin Mand, som var i Ornat, i en fuldstændig polsk Dragt som til Maskerade med en højrød, spids-puldet Fløjelsturban, besat med smaa Bjælder eller Klokker, som ringede, hver Gang hun bevægede Hovedet, og den beholdt hun paa ogsaa inde i Stuen og gik, ligesom hun stadig ringede Folk sammen. Forresten var hun dog nok en ganske ordentlig og forstandig Værtinde.

Paa denne Visitatsrejse gjorde Biskoppen følgende Bemærkninger i Embedsprotokollen:

„St. Laurentii Kirke paa Føhr den 10. Julii 1822. Ungdommen, som blev siddende inde i Stolene, og hvis Antal derfor ikke kan bestemmes, svarede ret godt og fornuftigt.

Oldsum Skole i St. Laurentii Sogn samme Dag. Børnene læse godt (tysk) og stave godt udenad og ere ikke fremmede for det tyske Sprogs Grammatik, derimod staae de tilbage i at læse og tyde Dansk. Antagelige Prøveskrivter forevistes. I Christendom, Bibelhistorie, Hovedregning og Geographie prøvede Læreren dem; og de svarede ret vel. De sang et Par Vers af en Salme meget godt, naar undtages den afskyelige Eftersyngen eller Udholden ved hver Linie, som her drives til det latterlige, saavel i Kirke som i Skole, og hvorved Forsangeren ret tror at vise sin Duelighed.

Tuftum Skole samme Sogn den 11. Julii 1822. Børnene læste ret godt (tysk) i Bog og stavede godt udenad; men iøvrigt ere de ubekjendte med de orthographiske og grammatikalske Regler, saavel som med det

Danske. Gode Skrivebøger forevistes. I Hovedregning er lidet begyndt. I Christendom prøvede Læreren Børnene, han catechiserede ret godt, men for vidtløftigt. Børnene svarede ret vel. I Bibelhistorie er nylig begyndt. Om Sangen som ved Oldsum Skole.

Uttersum Skole, samme Sogn samme Dag. Læsning, Udenadstavning, Skrivning, Hovedregning og Sproglære var fortrinlig god. Børnene skreve i min Overværelse vakre Breve over opgivet Æmne. Læreren prøvede Børnene i Christendom, Bibelhistorie og Geographie og fik gode Svar; hans Catechisation var ordentlig, men for vidtløftig. Om Sangen gjælder det samme, som ved de tvende andre Skoler er sagt. Dansk kan man ikke heller her.

Nebels Skole den 13. Julii 1822 paa Amrum. Saa-vel Hovedskolens som Biskolens Ungdom blev prøvet. Den første var fortrinlig vel undervist og ikke alene læste, skrev og regnede meget godt, men aflagde ogsaa skjønne Prøver i Sproglære, Religion, Brevskrivning og Naturhistorie. Den anden Skoles Ungdom var efter sin Alder meget vel forberedt. I det danske Sprog har Præsten, Hr. Mechlenburg¹, selv undervist.

St. Klements Kirke paa Amrum den 14. Julii 1822. Af den voxne Ungdom var mange borte til Søes. De som mødte (for det meste Piger), svarede godt og læste meget godt i Bog. — — —

Emmerlef Kirke den 17. Julii 1822. Den forsamlede Ungdom, hvoraf de fleste af Qvindekjønnet, svarede ret godt paa de forelagte Spørgsmaal, men blandt Pigerne var adskillige, som læste maadelig i Bog; hvilket til-

¹ Christian Riise Mechlenburg (1748—1833). Præst paa Amrum (St. Klements Kirke) fra 1787 til 1827.

ligemed Sognets forsømte Skolevæsen anledigede mig til at formane Menigheden til bedre Omsorg for disse vigtige Anliggender.

Sønder Sejerlef Skole samme Dag. Med dette Districts Børn mødte tillige Børnene fra Nørsejerløfs samt fra Emmerlefs og halve Kjærgaards Districter. I første og sidste Skole læser man ret godt i Bog, staver udenad og kjender noget til Sproglæren, samt skriver ret vel og regner skikkelig i Hovedet. Nørsejerløfs Skoles Børn staae tilbage i Læsning og Stavning; de regne ikke og have ikke taget Skrivebøger med. Iøvrigt hersker i dette Sogns Skolevæsen en total Uorden, hvorover saavel Præst, som Skoleforstandere og Lærere hver for sin Del klagede. Siden 1815 er ingen Examen holdt i to af Skolerne; derimod er saadant skeet i Emmerlef i de sidste to Aar."

Et andet Sted var det Præsten, som ved Modtagelsen bar sig forkert ad, idet han bød Armen til Bispens unge Skriver, Søren Meisling, der stod først ud af Vognen, og førte ham med mange Komplimenter ind i Huset foran Bispens og kaldte ham „Deres Højærværdighed“ uden at lade ham komme til Orde med sine Indvendinger, indtil han endelig fik Øje paa Bispens, der smilende fulgte bagefter, saa var han nær daanet af Forfærdelse.

Et tredie Sted havde de gode Præstefolk vistnok lagt deres Hoveder i Blød om, hvorledes Bispens skulde modtages paa det alleryndigste; thi da Præsten førte ham op til Indgangsdøren, traadte Madammen frem med Forklædet fuldt af Rosenblade, som hun overdængede ham med, saa han knap kunde se, hvor han skulde gaa ind.

Et Sted, hvor Visitatsen nok ikke var løbet gan-

ske heldigt af for Præsten, var det denne umuligt at finde flere end en af Embedsbøgerne, da Biskoppen siden efter deri vilde skrive, hvorledes han havde været tilfreds. Ikke alene Studerekamret, men hele Huset blev forgæves gennemsogt, Bogen fandtes ikke. Tiden gik, Vognen holdt for Døren for at befordre Bispen til Nabopræsten. Han kunde ikke vente længere, sagde Farvel til Præstekonen og, fulgt til Vogns af den betuttede Præst, stod Bispen allerede med Foden paa Vogntrinnet, da Madammen kom styrtende ud med en stor Bog: „Aa, Deres Højærværdighed! Aa! lille Mand! Er det denne Bog, De ledte efter?“ „Men dog, lille Kone! hvor har Du fundet den?“ raabte hans Velærværdighed. „Er det den rette?“, spurgte Bispen og kom tilbage. „Ja, Gud ske Lov! — Men hvor?“ Hans Kone forklarede nu ganske ulykkelig, at da hun dækkede Bordet, syntes hun, hendes Kage stod saa lavt, hvorfor hun lod Pigen gaa ind i hendes Mands Kammer at hente en af de tykkeste Bøger, som hun lagde midt paa Bordet og dækkede med en Serviet. Det havde hun nu rent glemt, indtil hun var kommen ind for at tage Dugen af. Præsten var lykkelig, men den stakkels Kone grædefærdig. Bispen trøstede hende med, at det kunde endnu blive godt, gik ind og skrev i Bogen, maaske lidt mildere, end det ellers vilde være blevet, og tog saa venlig Afsked fra det trøstede Ægtepar.

Endnu et underligt Tilfælde fortalte Bispen engang, da han kom hjem fra Visitats hos Pastor Clausen i Nordby¹;

¹ Hans Christian Clausen (1766—1840), Sognepræst i Nordby 1805—29, hans Hustru død 12. September 1823. Visitatsen (med „en talrig Forsamling af Menigheden og af Unge“) i Nordby Kirke var 4. Juni 1822. Pastor Clausen døde som Sognepræst i Farup.

det var en stille, alvorlig, godmodig Mand, som han godt kunde lide. Da Biskop Hertz paa Visitatsdagen kom i Kirken, var det hans Hensigt, som han plejede, at mærke sig nogle Punkter af Prædikenen, hvortil han vilde knytte sin første Tale for yderligere at udvikle eller klare den for Tilhørerne, alt eftersom den havde vakt Tanker eller Følelser hos ham selv. (Mange sagde, at Biskop Hertz ganske fortræffeligt forstod at udføre dette, som forekom dem saare vanskeligt).¹ „Men“, sagde Bispen, „denne Gang havde jeg bogstavelig gjort Regning uden Vært. Jeg har aldrig hørt et lignende Foredrag som den gode Pastor Clausens. Det forekom mig hele Tiden, som om der var to Personer, der samtalede: en Mand med en kraftig Basstemme, saaledes begyndte Præsten nemlig den første Sætning, medens han pøb den anden frem med en høj Fisteltone som en gammel, klagende Kvinde; og saaledes blev han ved at veksle med disse modsatte Stemmer, saa jeg ikke kunde lade være med at tænke: „Nu taler Manden! Nu kommer Konen!“ Og medens jeg sad og kæmpede med denne forvirrede Ide, sagde han „Amen“, og Prædikenen var forbi, uden at jeg havde beholdt eet Ord af den i mine Tanker; altsaa kunde jeg slet ikke benytte den, men maatte i en Hast samle mine Concepter til noget at tale om, imens Salmen blev sunget“.

Men mangan Behagelighed havde Bispen selvfølgelig ogsaa at fortælle om, naar han kom hjem fra sine Rejser og ofte havde lært ret elskelige, kristelige

¹ „Jeg ledsagede ham ofte paa hans Visitatser i mit Provstie og kunde ej noksom beundre det sjældne Talent, hvormed han vidste at holde fortræffelige Taler ex tempore“. (Stiftsprovst Frost i Efterretninger om Ribe Domkirke, Side 133).

og begavede Præster at kende og Skolelærere, som med forstandig Iver og Troskab oplærte Ungdommen. I det hele var det Biskoppens Mening om Jyderne, at ogsaa Menighederne var mere opvakte og alvorlige Kristne end Sjællænderne, som almindeligvis var mere sløve og ligegyldige baade for deres Kristendom og deres Præst.

Undertiden blev Bispinden og Lise indbudte til at følge med, men mangan Præst i et lille Kald havde dog ikke Raad eller Husrum til en saadan dobbelt Indkvartering. I det vidtstrakte Stift, dengang i alt Fald det fattigste i Danmark, maatte Biskoppen paa sine Visitationer ofte træffe paa værdige Mænd, som enten alt var gaaet til Grunde under Armodens Vægt eller nærved at tabe Mod og Virkelyst. I Biskop Hertz's Embedstid skete det ogsaa, at flere mindre Præstekald i Stiftet henstod ubesatte i lang Tid, endog henved 2 Aar, fordi ingen meldte sig med Ansøgning til de vakante Embeder¹. Der var Kald saa usle, at Præsterne ej engang kunde huse deres Bisp, fordi de ikke havde Raad til at anskaffe de fornødne Sengklæder og Møbler; og paa de fattigste Steder havde Bispen spist ved Borde, som bestod af Fjæle, der hvilede paa gamle Tønder. Paa saadanne Steder maatte Provsterne modtage Bispen i Logis, medens han fra dem gjorde Udflugter til Nabopræsterne.

I September 1823 skulde Biskop Hertz gøre en lang Visitationstur i Ringkøbings Omegn. Han korresponderede da først med Amtsprovst Frost i Ringkøbing og bad ham ordne denne for ham paa bedste Maade. Bispen fik saa fra ham en Liste over de Præster, hos hvem han kunde opholde sig i flere Dage, uden at

¹ Frost: Ribe Domkirke, Side 135—36.

det generede. Med denne Liste fulgte da tillige Indbydelse om, at Bispen vilde bringe sin Hustru og Frøken Datter med, og det ogsaa fra flere andre Præster. Da man nu forud havde maattet love Stiftsprovstinde Koefoed og Datter at besøge dem paa Nørre Vosborg, hvor disse altid tilbragte Sommeren, saa tog man imod Amtsprovstens Indbydelse, og Bispinden og Lise skulde saa fra Ringkøbing tage derop nogle Dage, hvor Bispen da vilde hente dem og tage dem med til et Par af Præsterne paa Hjemturen. Han var meget glad over saaledes at kunne faa Familien med paa en Del af denne lange Rejse, som vilde tage næsten 3 Uger.

Saa fik man da atter travlt med at lave til Rejse, og denne Gang skulde det gaa rigtig bispeligt til. Man skulde have Lejetjener med, da det var nødvendigt, at Bispen havde nogen med sig paa de Steder, hvor hans Familie ikke var med. Denne Tjener, Johan, var et ganske net, ungt Menneske, der var meget beskeden og stille og udførte sit Arbejde tro og paalidelig.

Før Afrejsen 7. eller 8. September modtog Lise endnu et Bindebrev fra Slægt og Venner i Bogense, Præsten var deriblandt. Hendes Løsedom var, at hun skulde møde i Bogense Præstegaard næste Majdag, med Sang og Spil, og en Dukke rosenrød Floksilke var saa kunstig knyttet, at Lise nok lod være med at løse den, og glad var hun, det kan ikke nægtes!

14. September var der Visitats i Bølling hos Pastor Jordans¹, et Par nygifte Folk. Præstegaarden var ganske lille, og Kaldet var nok ligesaa, men et splinter-

¹ Christian Frederik Jordan, født 1784, Sognepræst i Bølling 1819—28, død 1860 som Sognepræst i Skern. Gift 1. Gang med Cecilie Geisler, født i København.

nyt, elegant Møblement pyntede godt op paa de nøgne Vægge. Præstekonen var københavnsk, behagelig og umiskendelig glad over at kunne modtage Bispens. Præsten var godmodig og jævn i sit Væsen og vist ogsaa af Forstand. Opholdet her varede kun eet Døgn.

Næste Visitats var i Dejbjerg, hvor man tilbragte 3 Dage, 15.—18. September. Pastor Jespersen og Kone¹ var to rigtig solide, gammeldags Jyder, og Lise fornøjede sig over deres vakre Datter Thrines Selskab. Biskop Hertz var vistnok ret vel fornøjet med Præstens Embedsvirksomhed og bemærkede forøvrigt i Visitats-Protokollen:

„Hanning Sogns Skole 16. September 1823.

Dette Sogn har ingen fast Skole og ingen fast Lærer. Der holdes for Sognets fire Districter fire Omgangslærere om Sommeren. Districterne nævnes efter Verdens fire Hjørner; det nordre Districts Ungdom synes at have lidt Fortrin for de øvrige. Iøvrigt er Skoleungdommens Fremgang skjøndt tarvelig, dog efter Omstændighederne antagelig. Børnene mødte i Dejbjerg Degnebolig.

Dejbjerg Sogns Skoler den 17. September.

Sognet har 3 Districter, det nørre, østre og søndre; af hvilke ikkun det sidste har fast Lærer i Degnen og fast Skole i Degneboligen. Ungdommens Undervisning staaer omtrent paa samme Trin som i Hanning Sogn.“

Pastor Jespersens Hustru var tilvisse en dygtig Husmoder, der havde Spisekammer og Fadebur vel

¹ Hans Christiansen Jespersen, f. 1775, Sognepræst i Dejbjerg 1806—24, død 1844 som Sognepræst i Nebsager-Bjerge. (Wiberg: „godmodig og en lystig Selskabsbroder“), gift med Karen Borch, Datter af Byfoged Borch i Ringkøbing.

forsynede, thi man saa aldrig hendes Bord tomt. Sad man ikke omkring dette, rigelig og sirlig dækket med solide Retter, saa stod der dog altid Bakker med Syltetøj, Kager, Frugt og Vin, som ikke maatte anses for Skueretter, men blev budt om hvert Øjeblik, og kunde man ikke nyde mere, „var det vist ikke rigtig godt“ osv.

Fra Dejbjerg tog man til Pastor Schaarups¹ i Stavning. Familien bestod kun af Præsten og hans Kone, et Par ganske aparte, gamle Folk. Verden udenfor kendte de slet intet til. De tog aldrig ud, og ingen kom til dem. Præstegaarden var rummelig og i sin gammeldags Orden saa proper og pertentlig, at man næppe turde gaa over Gulvet for ej at træde Sandtoppene ned.

Da Bispinden straks saa, at den gamle Præstekone var af dem, man nok kunde tale frit til, bad hun, om den gode Madam Schaarup vilde forskaane dem for mange Retter og for overflødige Mellemaaltider! Hvis de blev sultne, skulde de nok bede om lidt Smørrebrød. De havde nu i flere Dage næsten spist sig fordærvet i den megen Mad og søde Sager. Og den gamle Kone gik villig og bogstavelig ind herpaa. Man fik kun to, men gode, kraftige Retter til Middag og koldt Bord til Aften.

Hverken Mand eller Kone havde forøvrigt noget Begreb om at være Vært og Værtinde. Naar Synsforretning, Gudstjeneste osv. var endt, saa sad Bisp og Bispinde, Amtsprovst Frost, som nok selv havde meldt sig til Selskab, og Lise om et lille Bord i den øverste Ende

¹ Niels Schaarup, født 1767, Sognepræst i Stavning 1815—38, død 1845. Gift med Maren Kragh.

af den rummelige Storstue¹ og de gamle Præstefolk ved Siden af hinanden i den nederste Ende af Stuen, stak Hovederne sammen som et Par Turtelduer og hviskede af og til et Par Ord til hinanden. Provsten havde bragt Kort med, da han vidste, at Præsten ingen havde. Han kom saa til dennes og Bispens store Overraskelse frem med sine, som han meget behændig, men højst udelikat, havde puttet ned i Bispindens Strikkepose, og sagde: „Bispinden fører Kort med sig“, hvorover denne naturligvis blev stødt. Imidlertid fik han dog sin Krig frem, og der blev et lille Parti, hvad han nok ikke kunde undvære; og i Grunden var det vel ogsaa godt nok, at man havde lidt at fordrive Tiden med i de allerede temmelig lange Aftener, naar Bispen dog var træt og trængte til let Beskæftigelse. Om Dagen havde han som sædvanlig nok at tage Vare under Opholdet i Stavning, 18.—20. September; der var Visits i Kirken og Sognets østre og vestre Skole.

Bispinden og Lise hvilede imidlertid godt, thi da alle Forsøg paa at føre en Samtale med Præstekonen strandede, — selv om Bispinden gik ind paa Hus- eller Havevæsenet, fik hun aldrig andet Svar end „Aa nej, saamænd“ eller „Aa ja, saamænd“ — saa opgav hun Forsøgene, og da Vejret var ret godt, spadserede Bispinden og Lise rolig sammen i den lille bitte Urtehave² eller paa de nøgne, flade Marker, hvor man havde saa vid en Udsigt, som Øjet kunde naa, til alle Sider. Eller ogsaa sad de to ene i den store Stue med Sandtoppene. Hver Aften kom saa Kortene frem, og hver Gang vilde Provsten overtale Lise til at

¹ Nu delt i fire Værelser.

² Nu er Præstegaardshaven paa 3½ Td. Land; den gamle Have med smukke Træer forefindes endnu, omgrænset af et Dige.

tage Parti med, men hun stod imod, da hun hverken spillede L'hombre, Boston eller Whist. De skiftede hver Aften med de tre Spil, forskelligt hver Gang. I Whist nødte han dog Lise den sidste Aften til at spille blind Mand.

Og hermed endte da Visitatsen i Stavning, og man tog til Ringkøbing, hvor Provstens modtog Bispefamilien særdeles hjerteligt og i de tre Dage, 20.—23. September, da Hertz'es var deres Gæster, var de mest opmærksomme Værter; bl. a. havde de forskrevet Thrine Jespersen fra Dejbjerg til Selskab for Lise.

Foruden det store Selskab, Provsten gjorde paa den egentlige Visitatsdag, var man ogsaa til elegant Soirée hos Amtmand Lorentz¹ paa Rindomgaard og til en ligesaa splendid Dejeuner hos Kateketens Pastor Abels², et Par meget vakre unge Folk.

Den sidste Middag i Ringkøbing var man da ene med Provstens, Bispen skulde om Eftermiddagen tage til en Nabopræst for at visitere i hans Sogn, og Bispinden og Lise skulde til Vosborg. Endnu medens man sad ved Bordet, holdt Fru Koefoeds elegante Ekvipage for Døren med Tjener og Kusk og de fire dansende Brune. Tjeneren sprang af og meldte, at begge Frøkerne sad i Vognen og lod spørge, naar man behagede at køre? Fru Frost vilde have dem ind, men de undskyldte sig og blev i Vognen; saa maatte Damerne da skynde sig ud til dem. I det samme kom Postbudet med en Pakke til Bispen, og i den laa atter et

¹ Vilhelm Conrad Lorentz, Amtmand i Ringkøbing 1820—27, afskediget 1854 som Amtmand i Randers (død samme Aar).

² Leonard Abel, født 1793, Kateket i Ringkøbing 1821—24. Død 1868 som Sognepræst i Dalum-Sanderum, gift med Ida Ostfeld.

Brev fra Bogense til Lise, som Faderen rakte hende med de Ord: „Naa mit Barn, dine Venner véd at finde dig, hvor du saa skjuler dig!“ Lise stak glad sin Skat i sin Taske, og saa tog man i Hast Afsked. De fire Mil gik hurtigt og muntert, og da Christence Koefoed¹ trængte paa, at Lise endelig maatte aabne sit Brev, saa læste hun de to af de deri indlagte Breve, som var meget morsomme, højt for Damerne, men det tredie blev gemt, til hun og Moderen blev ene i deres Sovekammer.

Nørre Vosborg var en stor, smuk, velvedligeholdt Herregaard, som i lang Frastand tonede statelig frem over den nøgne Lynghede; men kom man den nærmere, saa man den ligge i en yppig Oase midt i Ørkenen. De Grave, som i gamle Dage har omgivet den, var nu forvandlede til en frodig, blomstrende Have, som omslyngede Gaarden med græsrige Plæner i Læ af de fordums Volde, der skærmede den mod den barske Vestenvind, som ellers ødelagde al Vegetation paa disse Hedestrækninger, der fra Vesterhavets Bredder og indtil Halvøens Midte gennemskar den paa langs lige fra Skagen ned til Elben. Det greb Sindet underligt saaledes efter den lange Kørsel ad de dybe Sandveje mellem lutter Lyng at rulle ind ad en Bro forbi Frugttræer, Blomster og Græs gennem en pyntelig brolagt Gaard, hvor man gjorde Holdt foran en statelig Stentrappe. Her kom Fru Koefoed sine Gæster næsten løbende i Møde og hilste hjerteligt paa dem som gamle Venner.

¹ Fru Koefoeds Stifdatter, født 1798, gift 1825 med Godsforvalter Hjort paa Selsø, død 1869. Den anden unge Pige var Mathilde Tang, Fru K.s Datter af første Ægteskab, født 1805, gift 1826 med Sognepræst i Naur og Sir O. Th. N. Krarup, død 1899.

Det Indre af Vosborg svarede til det Ydre: I de to høje Etager var der nok af større og mindre Værelser, høje, lyse, bekvemt beliggende, smukt vedligeholdte og om ikke egentlig moderne, saa dog smagfuldt møblerede. Naar man saa dertil føjer de tre vakre Værtinders Venlighed, saa forstaar man let, at Bispinden og Lise straks befandt sig vel paa Nørre Vosborg. Fru Koefoed var ogsaa en ganske anden her end i Ribe, hvor hun altid var stille og tilbageholden, skønt ingenlunde uvenlig, men snarere, som om hun ikke følte sig i sit rette Element. Man fortalte ogsaa, at da hun første Gang kom til Vosborg med sin Mand, Proprietær Tang, skal hun have udbrudt: „Her vil jeg leve, og her vil jeg dø!“ Hun holdt Ord, thi skønt hendes anden Mand først var Stiftsprovst, senere Biskop i Ribe, saa opholdt hun sig dog om Sommeren, den længste Del af Aaret, paa sin Herregaard, og i sine sidste Leveaar kom hun slet ikke til Ribe; hun døde 1855 som Enke paa Nørre Vosborg, mange Aar efter Biskoppen (død 1831).

Bispinde Hertz og Lise tilbragte nu her to meget behagelige Dage. Fru Koefoed var utrættelig i at vise omkring alle Vegne, og Datteren fulgte Moderens Eksempel. Den tredie Dag kom Biskop Hertz til Middag, og om Eftermiddagen kørte man saa videre til Borris.

Pastor Vilstrup¹ var baade Sognepræst og Seminarieforstander², og i begge Embeder en dygtig Mand.

¹ Claus Nicolai Vilstrup, født 1784. 1806—15 var han Andenlærer ved Seminariet i Borris; her ægtede han 1809 Amtsprovst og Seminarieforstander Krarups 18-aarige Datter. 1819 blev han Medforstander, 1820 Svigerfaderens Efterfølger, døde 1871.

² Borris Seminarium bestod fra 1806 til 1826, da det nedlagdes paa Grund af Landets daarlige Finanser.

Hans Kone var vist ogsaa en duelig Husmoder og en god Moder for sine mange Smaa, men lidt vel raskt var der i hendes Væsen. saa at Lise stundom kom til at tænke paa Holbergs Pernille. I Seminarieskolen saa Lise første Gang et Positiv, og hun maatte paa Præstens Opfordring prøve at spille en Salme paa det, medens en Seminarieelev traadte Bælgen.

Visitats i Kirken var 26. September, Dagen efter i Borris og Faster Sognes Skoler, om hvilke sidste Biskoppen fandt Anledning til at gøre følgende Bemærkning i sin Visitatsprotokol: „Børnene fra Borris Degneskole ere vel øvede i at læse, stave udenad, samt i Skrivtlæsning og Hovedregning. Børnene fra Pastoratets øvrige 6 Skoledistricter, som hverken have faste Lærere eller faste Skolestuer eller Sommerskolegang, aflagde dog i Boglæsning, Stavning og Hovedregning Prøver, som overgik min Forventning og vidnede om god Brug af den ringe Lejlighed.“

Saa vendte man tilbage til det gamle Ribe, og det kæreste Minde, som Bispinden og Lise bragte hjem med, var de enstemmige, beundrende Lovtaler, som de hørte overalt, baade af studerte og andre over Bispens fortrinlige Gaver som Taler og Eksaminator¹ og over hans milde, humane Væsen mod Præster og Skolelærere som og hans Gaver til at vinde Børnenes Tillid ved sin Venlighed. Paa denne Visitatsrejse havde der vel heller ikke fra Biskoppens Side været særlig Grund til Dadel, thi i saadanne Tilfælde, forsikrede senere Amtsprovst Frost, at Biskoppen i Irritabilitet

¹ „Hans Visitationer i Kirker og Skoler ere blevne mig skildrede som exemplariske. — — Det skal have været frydefuldt at høre Hertz tale til Menighederne.“ (Professor Jens Møller i Nyt theol. Bibliothek 1826).

kunde bruge meget kraftige Udtryk, som man f. Eks. kunde tænke sig ved Visitatsen næstfølgende 10. Maj, om hvilken Bispen bemærkede i Embedsprotokollen:

„Asp Skole. — Af 33 Børn mødte kun 7 i Ølbye Skole. Men Læreren leverede ingen Liste over de skolepligtige, og der var hverken Journal eller Skoleprotocol til at oplyse enten Børnenes Antal eller Skolegang eller Fremgang i Skolen. Børnene læste nogenledes i Bog, men kunde hverken stave, skrive eller regne. Nogle foregave at have lært mere eller mindre af Lærebogen, men de kunde ikke besvare noget af de Spørgsmaal, jeg forelagde dem. Læreren, en gammel læg Mand, er uden Tvivl uduelig for sin Post.

Fousing Skole — — — i Ølbye Skole. — Børnene mødte fra Fousing. De læse maadeligt i Bog, stave slet, skrive (dog kun nogle faae) nogenlunde efter en maadelig og urigtig Forskrift, regne intet. Læreren kunde ikke ved sine Spørgsmaal erholde andre Svar end ordlydende den anden Artikel. Han forstaaer ikke at spørge eller lære. Sognepræsten, som i mit Sted tilspurgde dem, erholdt med Møje nogle faae og ubetydelige Svar.“

I 1823 holdtes der endnu Visitats i Ribe Herred, og Biskop Hertz havde den Glæde at kunne nedskrive om Pastor Niels Lindbergs Menighed:

„Seem, Høm og Varming Skoler, den 11. December. Børnene ere fortrinlig vel underviist i Læsning og Christendom og aflagde skjønne Prøver saavel paa egen og Lærernes Flid og disses Duelighed, som og deres værdige Præsts omhyggelige Tilsyn.

Seem Kirke, den 14. December. — Ungdommen glædede mig meget med færdige og rigtige Svar og fortrinlig god Boglæsning. Alt i dette Sogns Skoler

og Kirke vidner om Sognepræstens utrættelige Flid (han catechiserer hver Søndag) og gode Forstaaelse med Lærerne og Menigheden.“

Derefter tilføjes: „Ved Slutningen af dette det 3die Visitats-Aar har jeg visiteret i 50 Hovedkirker og 129 Skoledistricter, i alle Egne af Stiftet. *Hertz.*“

Skønt Lise i mange Aar havde overværet Biskop Münters Ordinationer ved Roskilde Landemode, saa havde hun dog aldrig følt det højtidelige, som der kunde være ved denne Handling, før hun saa sin Fader udføre den. Biskop Münter var jo ganske vist en kristelig, alvorlig Mand, men hans Ydre manglede bispelig Værdighed, han havde heller aldrig været Præst og var vel mere Lærd end Biskop.

Biskop Hertz ordinerede ialt 16 Kandidater, der var kaldede til Stiftet, nemlig:¹

5. Juli 1820: Ernst Carl Frederik Hoff, født 1782, Kateket i Vejle, død 1834 som Sognepræst i Vivild og Vejlbjby; og: Gabriel Koch, født 1792, Kapellan hos sin Fader i Døstrup, Sognepræst der fra 1821 til sin Død 1865.

4. Maj 1821: Philip Christian Fuglede, født 1795, Sognepræst i Malt og Folding, død 1856 som Sognepræst i Vejen og Læborg.

15. Februar 1822: Chr. G. V. Thura, f. 1791, Kapellan i Hjerm og Gimsing, entlediget 1826, død 1849 som sindssyg.

30. Oktober 1822: Matthias Jakob Schiørring, født 1797, Sognepræst i Vandborg og Ferring, død 1858 som Sognepræst i Fruering og Vitved; og: Hans Christian

¹ Ifølge Protokol over Præsteløfter, afgivne af theologiske Kandidater ved deres Ordination i Ribe (Ribe Bispekontor).

Storm, født 1777, Sognepræst i Aadum, død 1833 som Sognepræst i Øster Starup og Nebel.

1. November 1822: Niels Hansen Olivarius, født 1781, Sognepræst i Kvong og Lyne, død 1849 som Sognepræst i Højen og Jerlev.

29. April 1823: Jørgen Hansen Bjerregaard, født 1787, Sognepræst i Toftlund, afskediget 1862, død 1866.

15. Marts 1824: Peter Tang, født 1797, pers. Kapellan ved Ribe Domkirke, afskediget 1852 som Sognepræst i Velling, død 1876; Thomas Mainwering Arthur Arctander, født 1797, Sognepræst i Snebjerg og Tjørring, død 1866 som Sognepræst i Klinte og Grindløse; og Folkmar Holm, født 1798, Sognepræst i Lem og Ølstrup, død 1875 som entlediget Sognepræst i Tved paa Mols.

24. November 1824: Svend Vilhelm Saxtorph, født 1798, Sognepræst i Lomborg og Rom, afskediget 1859 som Sognepræst i Græsted og Maarum, død 1861; Jens Christian Fischer, født 1798, Sognepræst i Henne og Lønne, død 1847 som Sognepræst i Arninge, sindssyg. Hans Herman Selchier, født 1799, Sognepræst i Skarrild og Arnborg, død 1863 som Sognepræst i Balslev og Ejby; Johan Peter Koch, født 1794, Sognepræst i Nykirke og Faaborg, død 1862 som Sognepræst i Astrup, Rostrup og Store Arden (gift 8. December 1824 med Bispedatteren Nicoline Hjort fra Ribe).

25. November 1824: Hans Buhl Steenberg, født 1797, Sognepræst i Aastrup og Starup, død 1857 som Sognepræst i Førsløv og Sneslev.

Der var ikke saa megen Plads i Bispegaarden, at der kunde indrømmes Ordinanderne mere end ét Værelse. Derfor tog Bispen kun én ad Gangen og maatte

da ofre 4 Dage til 2 Kandidater. Var der flere, som f. Eks. ved den sidste Ordination, han holdt, i Efteraaret 1824, da der var 5 paa eengang, saa var han nødt til at bestille Eksamensværelser til dem paa Hotellet, og de spiste da ogsaa kun paa selve Ordinationsdagen i Bispegaarden. Bispinden havde ualmindelige Konversationsgaver og gjorde sig da altid den største Umage for at faa de fremmede Mennesker til at føle sig ugenerte, hvilket ogsaa som oftest lykkedes hende, og disse smaa Kandidatgilder var ofte interessante.

En Gang faldt dog alle Forsøgene ud til det latterlige: Kandidaten var stor og tyk med et dumt Ansigt, og Hovedet holdt ikke mere, end hvad Ansigtet lovede. Han spiste begge Eksamensdage i Bispegaarden, hvor han var snaksom nok. Han fortalte saaledes engang adskilligt om sit Hjem og sin Moder, saa spurgte Bispinden: „Hvad var Deres Moders Pige navn?“ „Karen!“ Saa lod Bispinden sig nøje dermed. Han sad ogsaa gerne og trommede paa Bordet med sine store, røde Hænder, hvoraf Bispinden engang tog Anledning til at spørge: „Er De musikalsk?“ „Ja, jeg kvinkelerer lidt paa Fivelin.“ Det var da intet Under, at det faldt Ungdommen svært at holde Lattermusklerne i Ave ved saadanne Forklaringer, hvoraf han gav mange til Bedste. Han havde kun Non til Attestats, og det bedste Bevis paa sin enfoldige Naivitet gav han, da Holmens Provstekald et halvt Aar senere blev ledigt¹. Han sendte da sin Ansøgning til Ribe om dette Embede, som han ønskede at faa, „fordi han havde mange Venner i København, som længtes

¹ Provst Gutfeld døde 9. Januar 1823.

efter ham,“ hvortil han altsaa anmodede om Bispens anbefaling.¹

Paafaldende forskellig fra denne, baade i Udseende, Væsen og Karakter, var en anden Ordinand fra Efteraaret 1822, Kandidat H. C. Storm. Han var født 1777, altsaa 45 Aar gammel, mørkladen, lille, spinkel og sygelig af Udseende. Han var 20 Aars Kandidat og havde i den Tid ernæret sig, stundom vel kummerligt nok, ved Undervisning og Opdragelse af Børn i forskellige private Huse. Omsider var det da lykkedes ham at blive Sognepræst i Aadum, et af de smaa Kald paa Vestkysten, og han havde giftet sig med sin mangeaarige Forlovede, Caroline f. Kastrup. Han haabede nok at komme ret godt ud af det, da baade han og hans Hustru var nøjsomme. Han var forøvrigt kun lidet meddelende de Dage, han spiste til Middag i Bispegaarden, medens Eksamen stod paa. Men ved den stod han sig godt, og da Ordinationsdagen kom, skilte han sig ogsaa særdeles godt derved. Lise var ikke i Kirke den Dag, men Bispen sagde, at han paa

¹ Efter al Sandsynlighed var denne Kandidat Chr. G. V. Thura, der ordineredes 15. Februar 1822 for, som eneste Ansøger, at blive Kapellan hos Sognepræsten for Hjerm og Gimsing Menigheder, Konsistorialraad og Provst Anton Frederik Skov, der vel kun var 42 Aar gammel, men hvem det var umuligt længere at passe sit vidtløftige Embede forsvarligt paa Grund af en ulægelig Benskade og en indvortes Sygdom, som han havde paadraget sig ved at besøge de syge under gentagne Epidemier. Thura, der i sin Levnedsbetænelser til Ordinationen brugte 5 Kvartsider til at fortælle, at han havde taget theologisk Eksamen med daarligste Karakter, var imidlertid ubrugelig som Kapellan, og da han overhovedet viste sig at være ganske umedgørlig, erklæredes han tjenstledig i December 1826 og snart efter for umyndig som sindssyg; død i Randers 1849. Han var Søn af Sognepræst i Gjern og Skanderup, Ferdinand Thura, hvis anden Hustru hed Karen, født Grønbech.

Prædikestolen syntes at blive et andet Menneske. Der kom Liv i ham, hans Stemme og Foredrag var klart og varmt og Talens Indhold godt og kristeligt, saa Biskop Hertz glædede sig ved at kunne sende de alvorlige, religiøse Vestjyder en troende og nidkær Sjølesørger.

Sidst i 1823 indtraf der i Ribe en sørgelig Begivenhed, der vakte Deltagelse i vide Kredse. Den vakre og retsindige, almenagtede Borgmester Heilmann blev efter eget Ønske dispenseret fra sit Embede paa Grund af nedbrudt Helbred, og fordi det var vitterligt, at han stod i Restance til Staten med forskellige Skatter og Afgifter af Boer m. v., blandt andet fordi en Amtsstuefuldmægtig Schmidt, til hvem han havde betroet Skatteopbeholdet, gik fallit.¹

Der blev saa konstitueret en ung, dygtig Jurist fra København, Kancellist i det kongelige Danske Kancelli, Andreas Bay Stadfeldt, til Borgmester i Ribe. Han var en ganske behagelig ung Mand af Væsen og vant til Omgang i finere Kredse. Han fandt da som enlig Herre snart Adgang til de fleste Familier, og næsten i alle Selskaber og ved alle Lejligheder var han med. Han og Henriette Satterup mødtes da ofte, og til Satterups kom han ogsaa hyppigt, saa man snart mærkede, at han var indtaget i hende.

I December kom der Brev fra Christian i Bogense,

¹ Borgmester Johan Ernst Heilmann fik først 1827 Tilladelse til paany at tiltræde sit Embede, efter at han fuldstændig havde klarret sit økonomiske Mellemværende med Staten. 1830 fik han Tilladelse til at ombytte Embedet som Borgmester og Byfoged i Ribe samt Birkedommer i Riberhus Birk med Byskriverembedet i Varde og Herredsskriverembedet i Øster og Vester Herred, hvis daværende Indehaver var Kancellisekretær Hans Gottfred Tranberg (død 1839), som altsaa blev hans Efterfølger i Ribe. Heilmann døde i Varde 1840.

at han og Sophie gerne vilde holde Jul i Ribe! Det Budskab vakte da stor Glæde i Bispegaarden, og lille Juleaften ankom de saa begge sunde og muntre til de varme Hjerter og kærlige Favntag i Taarnborg. Man havde det saa velsignet godt inden Døre; det var med god Grund, at Biskop Hertz nylig i en Prædiken havde kaldt den huslige Lykke Kernen til al Livets Lyksalighed. Men Omgangsvenerne i Ribe vilde ogsaa gerne have godt af det unge, muntre Par, saa det gik løs paa Selskaber den ene Aften efter den anden. Biskoppen havde netop engang i en Juleprædiken udtalt, at han ikke vilde misbruge Religionens Navn til at dadle selskabelige Glæder. De Tider var forbi — egentlig burde de aldrig have været —, da Kristendom og Glæde ansaas for stridige og modsigende Begreber.

Ripenserne fornægtede altsaa ikke deres sædvanlige, selskabelige Vinternatur, og de unge Gæster fandt, at Ribe var en meget munter og behagelig By, skønt baade de og Bispefamilien imellem ønskede, at de kunde have nydt hverandres Selskab lidt mere i Rolighed.

Sophie havde ellers adskillige Konferencer med sin Svigermoder, hvis Resultat da blev, at hvis Lise vilde, saa maatte hun komme over til dem i Maj Maaned, da der forestod Sophie en vigtig Affære, under hvilken hun højt kunde trænge til en, der vilde tage sig af Huset, imedens hun laa. Der krydsedes da mange underlige Tanker i Lises stakkels Hjerne, og hun maatte betænke sig lidt, inden hun kunde fatte en Beslutning; men da Sophie saa inderlig bad hende om at komme derover, blev Resultatet dog, at hun lovede det. En paatænkt Falsterrejse blev da opgivet,

og egentlig misfornøjet med denne Forandring var Lise ikke.

Noget ind i Januar 1824 rejste de kære Gæster. Til stor Overraskelse i Bispegaarden var der allerede Brev fra dem med Posten to Dage efter. Bispen aabnede Brevet halvt ængsteligt: „Mon de har glemt noget? Eller mon der er tilstødt dem noget uventet?“ sagde han, medens han dog paa sin sædvanlige, ordentlige, rolige Maade klippede Brevet op uden at bryde Seglet. Det indeholdt da Meddelelse om en stor Brand i Bogense, Natten mellem 14. og 15. Januar, hvilket Christian ilede med at berette, for at Forældrene ikke skulde skræmmes af Bladene. Ingen af de fem Familier, der ved denne Lejlighed var blevne husvilde og med Nød og næppe havde reddet Livet, havde det mindste af deres Indbo assureret, og Borgmester Hertz, der i Ribe Stifts Adresse-Avis 3. Februar havde en Meddelelse herom, endte denne med, at Hr. Meisling paa Bispekontoret havde paataget sig at indsamle de Bidrag, som medlidende Mennesker i Ribe vilde afgive til de ulykkelige brandlidte.

En Aften kort efter var der et stort brillant Selskab hos Justitsraad, Amtsforvalter Nielsens, hvor næsten alle Byens Honoratiores var forsamlede. Som man nu allerbedst sad omkring det store Gallabord, faldt den joviale, godmodige Vært paa at tælle de unge Damer, som alle havde holdt sig til Bordets ene Fløj. Resultatet blev, at de var 11 i Tallet. Og saa foreslog han, at de skulde drikke disse Ellevs Skaal, som han udbragte med det Ønske, at de alle maatte være forlovede inden næste Nytaar, da han troede, alle var frie endnu. Man lo hjerteligt af dette storartede

Ønske, men Skaalen blev dog drukken med livlige Hurraer og Latter.

Otte Dage efter, midt i Februar, kom Jette Satterup en Morgen temmelig tidlig løbende ind i Bispegaarden, vinkede Lise ud i Gangen, og efter at hun forsigtig havde set sig om, at ingen var saa nær, at de kunde høre hende, betroede hun Lise hviskende den store Hemmelighed, at hun den foregaaende Aften var bleven forlovet med Stadfeldt, og hun var henrykt. Endnu skulde det være en Hemmelighed, men hun havde straks betinget sig Tilladelse til at meddele Lise sin Lykke. I Aften vilde han komme ned og bede om Forældrenes Samtykke, men saa maatte det foreløbig ikke omtales til andre. „Men du, min egen Lise, er den første, der skal kende min Lykke“, føjede hun til med et varmt Kys og løb saa sin Vej med Lises hjertelige Lykønskning. Henriette Satterup var nu den første af de elleve unge Piger, som Justitsraad Nielsens Ønske kom til gode. Det var jo et godt Varsel, mente Publikum, da Forlovelsen en Maaned senere blev deklareret sammen med endnu en.

17. Marts, Dagen før Lises Fødselsdag, kom Stiftsfysikus Randrup¹ ganske hæsblæsende ned til Taarnborg. Det var en munter og selskabelig Mand, men desværre langt fra saa dygtig en Læge som sin Forgænger, hvis Lejlighed han beboede. Han fortalte, at der var stor Glæde nedenunder hos Bispinde Hjort. Den unge Koch fra Døstrup² var kommet hjem som

¹ Hans Mikael Randrup født 1779 i Randers, 1803 Læge i Nykøbing M., 1809 i Lyngby, 1814 konst. Fysikus i Sjællands nordre Fysikat, 1818 Stiftsfysikus i Viborg, 1. Maj 1822 Stiftsfysikus i Ribe. Afskediget 1844, død s. A.

² Johan Peter Koch, født 1794, Student fra Ribe 1814, theologisk Kandidat med laud den 9. Januar 1824.

theologisk Kandidat og straks rejst herud til Ribe og havde nu faaet Tilladelse af Bispinde Hjort til at deklarerer sin Forlovelse med Frøken Nicoline, hvilken hidtil havde været en dyb Hemmelighed.

Det var nu atter et af Justitsraad Nielsens Ønsker, der var bleven opfyldt. Bispinden og Lise blev vel ej saa overraskede, som Randrup havde ventet, men at Koch var kommen og havde overstaaet sin Eksamen, (den, han temmelig længe havde læst til), det glædede dem meget paa Nicolines Vegne, og Lise gik da straks op til Hjorts, blev hjertelig modtaget og Vidne til stor Glæde paa alle Sider. Lise kunde slet ikke slippe hjem igen! Hun skulde endelig blive og drikke de forlovedes Skaal i et Glas Punch om Aftenen.

Imidlertid havde Jette Satterup været inde i Bispegaarden og fortalt om sin Forlovelse med Stadfeldt, som nu ogsaa skulde deklareres. Det var da meget fornøjeligt næste Formiddag at se de to lykkelige Brude modtage Gratulationer af adskillige, som kom for at lykønske til Lises Fødselsdag, og Selskabet var enigt om, at dette var et godt Varsel om, at hun ogsaa nok blev forlovet i dette Aar! hvad hun da lo af.

12. Maj rejste Lise til Bogense, hvor Sophie 3. Juni fik en Søn. Men allerede det første Brev fra Bispinden efter Lises Afrejse indeholdt den overraskende Nyhed, at de havde faaet travlt i Ribe alle Mand, da der var kommen Meddelelse til Stiftamtmanden om, at Kongen, som til Pinse kom til Aarhus for der at overvære en stor, militær Manøvre, derfra vilde foretage en Inspektionsrejse omkring til flere af de jydskes Købstæder, ogsaa til Ribe. Da der nu ikke i Mands Minde havde været nogen Konge der, ikke siden Frederik V var der 21. Juni 1754, saa fik jo hele Byen travlt med

at ordne alt til den elskede Frederik VI's Modtagelse. Moderen fortalte nu en Del om det smukke og — om det snurrige, som der lagdes Planer til at arrangere, og beklagede tillige, at Lise ikke var hjemme og kunde hjælpe hende med et og andet og tillige være med i det Sangerkor af Damer, som nok skulde hilse Kongen et eller andet Sted, hvilket nærmere skulde bestemmes.

Der blev altsaa Travlhed i Ribe for at sætte alt i bedste Stand. Udenfor Byen blev Grøfterne rensede, Veje og Broer efterséte; der blev luget i Plantagen, og Stiftamtmand Moltkes Æresstøtte blev pudset op. Nørreport blev kalket, og der anbragtes ved den to murede Piller og en Stakitport. Raadstuen, Almisseboderne¹ i Klostergade samt Gæsteboderne i Brede Slippe eftersaas og kalkedes udvendig og indvendig, og Madratserne i Arresten blev grundigt efterséte. Sprøjtehuset² fik nye Ruder og blev malet og kalket, Sprøjterne blev efterséte, og der købtes forskellige nye Brandrekvisitter. Brønden³ paa Torvet blev rensed, og Græsset, f. Eks. ved Raadhuset, paa Torvet ved Pumpen og ved Sprøjtehuset, blev plukket op. Endvidere

¹ Friboliger, der var stiftede 1602 af Familien Struck, men bortsolgte i 1840'erne af Fattigvæsenet i Anledning af Opførelsen af Arbejdshuset. De stødte op til Hjørnehuset mellem Klostergade, og Badstuegade.

² Sprøjtehuset laa dengang lidt udenfor Husrækken paa Torvets nordlige Side udfør nuværende Matr. Nr. 410 (Urmager H. A. Frandsen).

³ Denne Brønd fandtes ca. 10 Alen Syd for Matr. Nr. 409. Pladsen ses endnu meget tydelig ved en kredsrund Fordybning i Stenbroen ud for Antikvarboghandlerens Vindue. Den var bekendt for det udmærkede Vand, den indeholdt, hvilket var af stor Betydning, før Byen fik Vandværk, og fordi der rundt om fandtes Brønde med ildesmagende Vand.

afholdtes der Musikprøver, og Borgermusikken, der skulde møde ved Kongens Ankomst og Bortrejse, blev forstærket med Musikanter fra Hillerup og Vilslev. Endelig var der Forberedelser med Pyramider og Lys til Illuminationen.¹

21. Maj meddelte Ribeavisen efter en Skrivelse, dateret København 11. Maj: „Hamborg Correspondent“: Hans Majestæt Kongen, vor elskede Landsfader, tiltræder den 29. ds. en Rejse til Jylland. Allerhøjst-samme gaaer benævnte Dag med Dampskibet til Eckern-førde, hvorfra Hans Majestæt begiver sig til Luisen-lund. Den 3. Juni rejser Hans Majestæt derfra over Schlesvig, Flensborg, Appenrade, Hadersleb, Colding, Horsens til Aarhus, hvor Højstsamme ankommer den 7. og forbliver til den 15. og rejser derpaa til Ran-ders, Aalborg, Frederikshavn, Skagen, Thisted, Viborg og Ribe etc. Mod Slutningen af Juni vil Hans Maje-stæt igjen indtræffe til Luisenlund.“

Før Kongen kom til Jylland, var der naturligvis kommen alle Haande Ordres og Forskrifter om, hvor-ledes han vilde have, at Manøvrerne skulde foretages i Aarhus; særlig bekendtgjordes rundt omkring de til Manøvrerne bestemte Dage og Timer, for at de, der boede længere borte, kunde komme i rette Tid til Aarhus, om de ønskede at være Øjenvidner.

Biskop Hertz hørte da, rimeligvis hos Stiftamt-manden, nærmere om Kongens Rejseplan, og med Forbavelse, ja med Smerte erfarede han, at Hans Majestæt havde fastsat den første og største Revu til at begynde Kl. 9 om Morgenen anden Pinsedag i

¹ Disse Oplysninger er tagne fra Ribe Bys Regnskaber.

Aarhus¹ paa det store Torv, som ligger op til Domkirken. Fra det Øjeblik, Biskoppen havde hørt om denne forunderlige, ubesindige Bestemmelse af hans kære, gamle Landsfader, var hans hele Sind i Bevægelse, som Bispinden senere fortalte Lise, hvem hun betroede alt, hvad hermed hang sammen, som en dyb Hemmelighed. „Han kunde ikke forjage Tanken om dette store Fejltrin, Frederik der vilde begaa imod al Kirkedisciplin og mod al kristelig Følelse ved den store Højtid!“ En Dags Tid gik Bispen tavs og alvorlig, imod Sædvane, grublende over, om det ikke var muligt at faa denne kongelige Bestemmelse forandret! Men lang Tid var her ej at spekulere i.

Den næste Dag kom han saa ind til sin trofaste, forstandige Stence og viste hende et Brev, som han havde skrevet til — Kong Frederik selv. Det var, sagde han, den eneste, rette Vej, han kunde tænke sig at virke noget bestemt og hurtigt paa. Han vidste ikke en til Hove, som han turde stole paa, vilde gaa ind paa hans Anskuelser; man vilde være bange for at foreslaa nogen Forandring for Majestæten netop med Hensyn til det militære, som var hans Øjesten. Bispinden læste Brevet med Ængstelse. Hendes Mand begyndte med at erindre Kongen om, at han selv havde valgt ham til Overhyrde i Kirken og derved gjort ham det til Pligt at vaage over dens Fred, men at denne netop maatte forstyrres ved den bestemte Tid og Plads for Revuen. Dernæst fremstillede han

¹ Fru Fich, der forøvrigt henlægger Manøvrerne til Horsens, fortæller, at disse oprindelig skulde have fundet Sted 1. Pinsedag i Kirketiden. Det maa dog være en Huskefejl, da den første offentlige Meddelelse om Kongerejsen netop beretter, at Kongen først vilde ankomme til Aarhus 2. Pinsedag (7. Juni).

Jyderne som de alvorligste og som oftest mest religiøse af Kongens Undersaatter, som dybest vilde føle en saadan Forstyrrelse af deres Kirkegang paa den høje Festdag! Ja, det kunde maaske endog have en nedtrykkende Indvirkning paa deres trofaste, loyale Stemning mod deres kære Konge. Til Slutning bad han denne tilgive ham hans dristige Handling. Men hans Samvittighed, baade som Guds og Kongens tro Tjener, forbød ham her at tie.

Bispinden skildrede dernæst den Angst, hun havde gaaet i, efter at dette Brev var afsendt, thi hvor udmærket og hjerteligt og beskedent det end var skrevet, saa var det dog tillige mandigt og kraftigt, og hvem kunde vide, hvordan Kongen vilde optage det? Da hun igen efter Læsningen med Taarer i Øjnene havde spurgt: „Men tør du nu ogsaa gøre det vovelige Skridt? Om nu Kongen bliver vred paa dig?“ „Saa lad ham det,“ svarede Bispen. „Jeg kunde ikke andet!“ sagde Luther, og her kunde jeg heller ikke andet, selv om han vilde afsætte mig derfor (hvad Frederik dog ej gør), men jeg skal tjene Gud mer end Mennesker. Og han slaar ej Haanden af en trofast Tjener!“ Hermed beroligede han da baade sig og sin Hustru. Og Følgerne blev jo de bedste, som de havde turdet haabe.

6. Juni, 1. Pinsedag¹ om Aftenen Kl. 8¹/₂ ankom Kongen fra Vejle til Aarhus i en Wiernervogn, trukken af 6 hvide Heste, og steg af i Geheimekonferensraad, Baron Guldencrones Gaard paa Torvet. Byen var smykket med Guirlander og Kranse af Grønt og Blomster; grønne Porte med Kongens Navnetræk og sindrige Emblemer hvævede sig over Gaderne, som

¹ Kongens Rejse er beskrevet efter „Ribe Stifts Adresseavis“.

til Dels var bestrøede med Grønt, og Byen syntes ligesom forvandlet til en Løvsal.

2. Pinsedag forløb nu saaledes, at Kongen allerede om Morgen Kl. 8 var paa Torvet og lod Byens tre Regimenter defilere forbi sig, forinden de begav sig i Kirke. Derefter overværede Hs. Majestæt tilligemed Prins Frederik Ferdinand¹, Hertugen og Prinsen af Augustenborg² samt Prins Frederik Vilhelm af Hessen-Philipsthal³ og det kongelige Følge i fuld Galla Gudstjenesten i Domkirken, hvilket gjorde et meget heldigt Indtryk paa Menighed og Omegn. Biskop Birch⁴ vendte sig efter Dagens Prædiken mod Kongens Stol og tolkede Provinsens Følelser ved det Bevis paa Naade, Hs. Majestæt havde givet sine cimbriske Undersaatter ved at besøge deres Halvø. Efter Gudstjenesten blev adskillige stedte til Avdiens hos Hs. Majestæt, som derpaa efter Taffelet holdt Specialrevu over det fynske og 3die jyske Infanteriregiment, hvilket Skue blev overværet af en utallig Mængde Tilskuere. Tirsdag og Onsdag afholdtes der videre Mønstringer baade Formiddag og Eftermiddag. Næste Søndag, 13. Juni, overværede Kongen igen med samtlige Prinser og den kongelige Suite Højmessen i Dom-

¹ Arveprins Frederik Ferdinand (1792—1863), siden gift med Kongens ældste Datter Caroline.

² Hertug Christian af Augustenborg (1798—1869) og hans Broder Prins Frederik af Nør (1800—65), Førerne for Oprøret i 1848.

³ Født 1786, død 1834; gift med Arveprins Ferdinands Søster Juliane Sophie.

⁴ Andreas Birch (1758—1829), havde bl. a. besørget en Udgave af de fire Evangeliers Grundtekst. Biskop i Aarhus fra 1805.

kirken, hvor Stiftsprovst Studsgaard¹ prædikede. Byens tre Regimenter var fordelte i begge Byens Kirker.

Kongen kom Torsdag 24. Juni om Aftenen Kl. 8½ til Varde. Straks udenfor Byens nordre Port modtoges han af Byfoged Rosenørn² og Byens eligerede Borgere. Et jublende Hurraraab af en talløs Folkestrøm fulgte ham igennem Gaderne. Paa Torvet var Brandkorpset opstillet, og Sprøjterne stod med Slangerne op i Vejret, for at Kongen skulde se, at de var der. Ved Trappeopgangen til den for Kongens Modtagelse indrettede Gaard hilstes Hs. Majestæt af en Mængde af Byens og Omegnens gejstlige og verdslige Embedsmænd, og næppe 5 Minutter efter lod Kongen sig disse Embedsmænd forestille af Stiftamtmand Castenschiold ved en Kur, hvori Kongen udviste en overordentlig Mildhed og Opmærksomhed. Fra Aftenen Kl. 10 indtil næste Dags Morgengry var hele Byen illumineret. En sjælden Ro og Orden herskede hele Natten igennem uagtet den bestandige Folkevandring i Gaderne.

Straks Fredag Morgen Kl. 6 begyndte Kongen de sædvanlige Revisioner over Embedsmændenes Protokoller, Embedsbøger og Regnskaber. Kongen drog derpaa til Raadhuset og derfra til Borgerskolen, hvor han af Sognepræsten, Pastor Brøndsted³, lod sig forestille først Skolens øverste Klasses Ungdom og lod nogle af dem eksaminere i Kristendomskundskab og deres Skriftprøver forevise. Kongen lod fremdeles Pastor Brønd-

¹ Frederik Carl Studsgaard (1765—1829), Stiftsprovst i Aarhus fra 1816 til sin Død.

² Carl Gustav Rosenørn, født 1784, Byfoged i Varde og Herredsfoged i Øster og Vester Herreder 1814—25. Senere Amtmand i Skanderborg, Vejle og Aarhus, død 1858 paa Nørholm.

³ Gerhard Johan Brøndsted, f. 1773, Sognepræst i Varde 1815—24, i Asminderød-Grønholt-Fredensborg 1824—40, død 1846.

sted forevise sig den i Skolens nederste Klasse heldigt indførte indbyrdes Undervisning¹ hvorved de flinkere Disciple ogsaa var Lærere for de øvrige Børn, en Metode, som Kongen var indtaget i, dels ved det militære Tilsnit, hvormed den blev drevet, dels fordi man mente at kunne spare en Del ved dens Indførelse. I alle Metodens 3 Fag, Læsning, Skrivning og Regning, prøvedes Børnene hist og her og aflagde disse Prøver med saadant Held, at Kongen i de allernaadigste Udtryk bevidnede sin Tilfredshed med Ungdommens Fremgang og med de ham bekendte, af Vedkommende udviste Bestræbelser.

Fra Skolen traadte Kongen ind i den af en Del af Byens Damer med Guirlander af Blomster, Egeblade og Gran smagfuldt udpyntede Kirke og hilstes her af en Del Damer med følgende Strofer, hvori Kongens Følge istemmede:

(Mel.: „Af Højheden oprunden er“).

Her for dig, Konge! bold og from!
 sig aabner Herrens Helligdom
 og hellig Glædes Toner
 sig hæve højt mod Himmelen
 fra hver Religionens Ven
 til Ham, som hisset troner;
 Du vil, Herre!
 for Guds Ære
 og Hans Lære
 Omsorg bære!
 Evig Du højlovet være!

Kongen besaa derpaa den smukke, lyse Kirkes Lokale, Indretning og Prydelser og hilstes atter ved Udgangen af Orgel og Sangstemmer med disse Strofer:

¹ Se „Fra Ribe Amt I“ Side 147: Provst J. Nissen: „Fra den indbyrdes Undervisnings Dage“.

Nu gaar Du bort, o Konge from!
 sig lukker Herrens Helligdom,
 og atter Andagts Toner
 sig hæve højt mod Himmelen
 fra hver Religionens Ven
 til Ham, som hisset troner;
 Du har, Herre!
 for Guds Ære
 og Hans Lære
 Omhu baaret!

Blandt Guds Engle staar Du kaaret!

Nu toges det paa Torvet opstillede Brandkorps og Brandvæsen i Øjesyn af Hans Majestæt, og derefter besøgte Hospitalet, Fattighuset og Amtssygehuset.

Ved Tilbagekomsten i sit Logis lod Kongen tilsige en almindelig Avdiens for alle dem, som maatte have noget at andrage. Kongen bevidnede sin Tilfredshed med alt, og den ualmindelige, næsten ungdommelige Raskhed og Sagkundskab, den overordentlige Mildhed, Blidhed og Taalmodighed, hvormed Kongen værdigede alt og alle Opmærksomhed, efterlod i alles Hjerter et dybt Indtryk af Kærlighed og Tillid til Landets ædle Fader.

Chefen for Generaladjutant-Staben, Generalmajor Bülow¹, boede under Opholdet i Varde hos Sognepræsten. Om Morgenen lod han Præsten kalde til sig paa Sengen og spurgte ham, om ikke hans (Præstens) Tjener maatte gaa over med nogle Depecher til Kongen. Hertil svarede Pastor Brøndsted: „Deres Ekscellence! min Stilling er saaledes, at naar jeg taler til min Tjener, saa taler jeg til mig selv; men jeg gaar med største Glæde for Deres Excellence til Kongen med Depecherne.“

¹ Frants Christopher Bülow (1769—1844), fra 1791 Adjutant hos daværende Kronprins Frederik. Som Frederik VI's Raadgiver paa næsten alle Omraader havde han en meget stor Indflydelse.

Senere fik Præsten endnu Lejlighed til at tale med Bülow om, hvorvidt han syntes, det kunde nytte, at han søgte Asminderød og Fredensborg Præstekald. „Her i Varde er Embedet for lille, skønt jeg tager med Bekymring herfra, da jeg føler, at jeg baade er elsket og agtet“. Bülow opmuntrede hertil, og Brøndsted opnaede da ogsaa snart at faa sit Ønske opfyldt.

Da Bülow skulde tage Afsked, vilde han ind at hilse paa Familien, og Præstekonen kyssede ham efter Datidens Skik paa Haanden. Bülow klappede Børnene paa Kinderne og sagde: „Det bliver saamænd en Pryd for Asminderød Præstegaard“.¹

Kongen forlod Varde igen under Klokkeringning; han stod da op i Vognen og hilste til alle Sider med sit milde Blik.

Samme Formiddag, Fredag 25. Juni, forrettede to Mænd Taarnvagt i Ribe fra Kl. 10 til Kl. 12^{1/2}, og omtrent Kl. 12 ankom Kongen ledsaget af Overhofmarskal Hauch², Generalmajor v. Bülow og Generaladjutanterne, Kammerherre, Oberst v. Gössel³ og Kammerherre Rothe⁴. Klokkernes Lyd forkyndte den glade Tidende, og Fryderaab ledsagede Landets elskede Fader til Stiftamtmanden, Kammerherre v. Castenschiolds

¹ Efter „Oldemors Erindringer“, udgivne — som Manuskript — 1908 af Olav Høgsbro (fortalte af Pastor Brøndstedts Datter, der var Mormoder til Udgifveren).

² Adam Wilhelm Hauch, (1755—1838). Overhofmarskal fra 1798.

³ Frederik Ludvig Christoph Gössel, (1771—1841).

⁴ Carl Adolph Rothe, (1767—1834), Søofficer, udmærkede sig under Slaget paa Reden som Næstkommanderende paa Linieskibet „Prins Christian Frederik“ under Kampen ved Sjællands Odde 1808 og senere som Guvernør paa Bornholm. I Admiralitetskollegiet øvede han en stor og gavnlig Indflydelse i alle Forhold, der angik Marineforvaltningen.

Bolig, og i de Gader, som førte derhen, saa man hist en Løvbue hvælve sig over Taget, her enkelte Bygninger behængte med Kranse og smagfulde Festons. Paa lignende Maade var Byens øvrige Gader prydede og bestrøede med Blomster. Ved Aftrædelsen hos Stiftamtmanden forefandt Kongen en overmaade talrig Forsamling af gejstlige og verdslige Embedsmænd, ikke blot fra Byen og dens nærmeste Omegn, men endog fra længere bortliggende Steder i Stiftet og fra det Slesvigske. Efter at disse var bleven forestillede for Hans Majestæt, indtog denne en Dejeuner, til hvilken Rangspersoner og andre Embedsmænd var tilsagte. Alle Tilstedeværende glædede sig ved Monarkens hulde Aasyn og oplivende Ytringer. Mod Biskop Hertz var Kongen ganske, som han plejede, men omtalte naturligvis ikke Brevet.

Efter Taffelet tog Hans Majestæt Byen med dens offentlige Indretninger og Seværdigheder i Øjesyn og henvendte især sin Opmærksomhed paa følgende Genstande: Katedralskolen, hvor nogle af Disciplene blev eksaminerede og Biblioteket med den Moltke'ske Mineraliesamling¹ forevist; Domkirken og dens Mindesmærker; Borgerskolens gymnastiske Øvelser paa Lindegaarden, hvor Klatretovene var anbragte i det store Lindetræ, som stod i Midten; Brandanstalterne, Raadhuset med Arresterne samme Steds; Skolen for den indbyrdes Undervisning; Cathrinæ Kirke; Hospitalet;

¹ Bestaaende af 476 Numre. Skænket til Skolen 6. December 1817 af Statsminister, Greve J. G. Moltke (1746—1818). Senere synes Samlingen en Tid ikke at have været benyttet, da samtlige Numre 1882 forefandtes blandede i store Kasser. 1886—88 blev Samlingen igen ordnet, og de mange fortræffelige Mineralier kommer nu i de senere Aar til udmærket Nytte i Gymnasiet ved Undervisningen i Geologi.

Slotsbanken; Fattigboderne og Plantagerne udenfor Nørreport. Sygehusets¹ Eftersyn forbeholdtes til den følgende Dag. Om Aftenen var Byen overalt illumineret, og Raadstuen, Katedralskolen, Klubselskabets Lokale, Lavshusene, det borgerlige Jægerkorps's Vagtstue, der under Kongens Ophold i Byen var hos Gæstgiver Weis, foruden en Del private Bygninger prydede med Transparenter.

Henved Kl. 10 begav Katedralskolens Lærere og Disciple sig i Optog med brændende Fakler ind i Stiftamtmandens Have og afsang, ledsaget af blæsende Instrumenter, nedenstaaende Sang, som Kongen paa-hørte fra et aabent Vindue.

„Sang, helliget Dankongen Frederik den Sjette ved hans Nærværelse i Ribe“:

Frederik, Konge, velsignede Navn,
Kaldet med Savn!
Ventet med Længsel til Vesterhavs Kyst,
Kom du at sprede dens Taager i Lyst?
Tør Kongestrømmen, som Sølvbeldet hang
Om Dannevang,
Sin Konges Billed omfavne engang
Med Hyldningssang?

„Ribe, han kommer, din elskede Drot!
Hvor er dit Slot?
Slottet, hvor Dagmar og Valdemar saae
Vimplerne myldre paa Strømmenes Blaae,
Mens Gutten smilte fra knagende Ror
Til Fædrejord,
Og Visen skingred' i fraadende Spor
Om Ribes Flor?“

¹ Sygehuset, der for en stor Del staar endnu, var et langt, lavt Hus paa den sydlige Side af Gravsgade op til Hjørnehuset af Sønderportsgade, Matr. Nr. 166. Nu er det delt i fire Huse.

Slottet, hvor Valdemar fordum holdt Hus,
Ligger i Grus:
Møjsomt frembugter blandt Strømmenes Siv
Baaden — en Skygge fra Fædrenes Liv;
Bortvegne Velstand med Handelen boer
Paa Nabojord;
Kun Saga peger paa svindende Spor
Af Ribes Flor.

Kom til os, Konge! saa smiler bag Sky
Solen paany.
Huldrig Du gjæste den cimbriske Mø,
Fjernet — o Sorg — fra den elskede Sø!
En Krans hun bandt af Kjærminderne blaa
Ved sivklædt Aa:
„Ak, vilde Kongen dog venlig forstaae
De Blomster smaae!“

Se, hun udfolder sit Dannebrogflag
Festlig i Dag,
Smykker sin Holm med et Tæppe saa skjønt:
Spraglede Blomster paa Engenes Grønt;
En Fisk hun angler med drivende Snor
Til Kongens Bord,
Og lærer hver, som paa Holmene boer,
Et Højtidschor.

Leve Kong Fredrik! Gud signe hans Liv!
Leve hans Viv!
Leve den Stamme, hvis herlige Ly
Venligt omskygger vort Land og vor By:
Mens Hjerter flamme paa Dannemarks Skjold
Om Løven bold,
Staae Mod og Troskab, som Dankongens Vold,
Til sildigst Old!

(Af Rektor Thorup).

Den følgende Dag undersøgte Kongen Embeds-
protokollerne og gav Avdiens indtil Kl. 10. Kongen

udstedte endnu Forordningen angaaende indenbys Veksler af 26. Juni 1824, og henimod Kl. 12 tiltraadte han derpaa Rejsen over Løgumkloster til Tønder, ledsaget af de varmeste Ønsker om Held og Velsignelse paa alle hans Veje.

I Tønder var 26. Juni en almindelig Glædesdag, alt var i fuld Bevægelse. Alle vilde hen og se Danmarks elskede Drot; kørende, ridende og Fodgængere fyldte Vejene til Byen, hvor Gaderne var bestrøede med Blomster og Løv, Husene prydede med Guirlander og Kranse. Ved Østerport, hvor Indtoget skulde ske, var der rejst en Æresport med Indskrift: „Aller Herzen schlagen Dir entgegen“ og imellem samme og nærmeste Bro en kunstig Allé med Guirlander og Kranse. Borgervæbningen var delt i tre Korps: Garden til Hest, der udmærkede sig ved Elegance og skøn Holdning, red Kongen i Møde og eskorterede ham ind i Staden; et andet Korps til Fods, ligeledes af skønt militærisk Udseende og veløvet, var med Janitscharmusik placeret indenfor Østerport; det tredie Korps, der var sortklædt og udgjorde Flertallet, var i forskellige Afdelinger posteret dels ved Østerport, dels omkring i Staden. Alle Vegne, hvor Toget skulde gaa, var der en uhyre Mængde Mennesker forsamlet.

Indtoget skete omtrent Kl. 6 $\frac{1}{2}$ om Eftermiddagen. Kongen hilstes med Kanonskud, Klokkernes Ringning, Musik og Folkets gentagne Hurraraab. Toget gik langsomt, og Landsfaderen hilsede huldt og kærligt til alle Sider sine jublende Undersaatte. Kongen tog Kvarter i Amtshuset og kørte en Times Tid derefter til Raadhuset, hvor han ogsaa tog Brandvæsenet i Øjesyn; derfra begav han sig til Fods til Seminariet, hvor han lod sig forelægge Tegninger, og Seminaristerne prøvedes

i Religion og Dansk. Siden besøgte Kongen Hospitalet og andre offentlige Indretninger.

Om Aftenen var hele Byen prægtig illumineret og dekoreret med mange udtryksfulde Transparenter og indholdsrige Inskriptioner. Hele Natten var Gaderne opfyldte med vandrende, der ikke kunde se sig mætte paa det uvante, herlige Syn. Men overalt herskede den skønneste Orden.

Søndag 27. Juni om Morgenen henved Kl. 8 forlod Kongen atter Tønder efter i Forvejen at have overværet Gudstjenesten, hvor Pastor Tüchsen¹ prædikede².

I Anledning af Kongens Besøg blev der afsunget en Sang: „Dem allgeliebten Landesvater, Frederik dem Sechsten. Von der Bürgerschaft der Stadt Tondern allerunterthänigst überreicht, am 26sten Junius 1824“. Slutningsversene lyder saaledes:

Die Jünglinge geloben heut aufs Neue
Dem König und dem Vaterlande Treue,
Die Tonderns Bürger immer fest gehalten.
Wie fern und nah die Dinge sich gestalten,
Sie wandelt nimmer!

Und sey's, o König, dass in Deinem Reiche
Dein kleines Tondern manchen Städten weiche;
Und heischt es nicht nach eitelm Glanz und Prangen,
So fühlt's doch tief das Glück Dich zu empfangen
Mit reinem Herzen.

In dieses wollen wir den Festtag schreiben,
Und diese Schrift soll unauslöschlich bleiben.

¹ Peter Frederik Tüchsen, Arkidiakonus (Andenpræst) i Tønder fra 1820—29, siden Præst i Bøl i Angel, afskediget 1842, død 1856.

² Omkring 1820 holdtes der endnu i Kirken i Tønder en dansk Froprædiken, der om Sommeren begyndte Kl. 7, om Vinteren før Solopgang, da der var skænket en Lysekroner til den.

Wenn Erz und Marmor sinken und veralten,
Die Lieb' in unsrer Brust wird nie erkalten
Für unsern König.

Efter at have besøgt Schackenborg tog Kongen endnu til Amrum, til hvis nordligste Odde han ankom 28. Juni om Morgenen Kl. 9, ledsaget, foruden af den verdslige Øvrighed paa Før, af Amtmændene fra Tønder og Ribe (Kongen havde jo passeret det blandede Distrikt, hvoraf en Del hørte til Ribe Amt). Her salutedes med 9 Kanonskud, og bl. a. blev Kirken og Skolen besete. Det sidste Sted afsang Præsten og Skolelæreren med nogle af Børnene nogle i det danske Sprog forfattede, passende Strofer, der efterfulgtes af de bedste Ønsker for Hs. Majestæt og Hurraraab.

Kongen besteg derefter den højeste Spids af de Sandbanker, der mod Vest beskytter Øen mod Havet, og der blev spist Frokost i et Telt ved Foden af samme Sandbanke. Endnu blev Østersfiskeriet i Havnen taget i Øjesyn, og derefter drog Kongen bort i Middagsstunden under Kanonsalut.

Tillæg.

Det eneste bevarede Brev fra Børge meddeles her: An Amts- und Domprobst I. M. Hertz, Doktor der Theologie und Ritter von Dannebroge.

in Rothschildt
bey Kopenhagen
auf Sjeeland.

St. Petersb., d. 19. Decbr. 1818.

Kjære Forældre, den 16. bekom jeg deres Brev, datteret den 4. November 1818. — Min Haand sitrer, thi jeg frygter for at

sige Dem en Ubehagelighed; jeg elsker en russisk Pige, om det er ret at jeg elsker, har jeg ikke overvejet i det jeg forliebte mig, men dog kommer det mig for, som om det heller ikke kan være nogen Synd, endskjøndt hun vel har russisk Rilligjon, taler kun russisk og er fattig som Barnet i Moderens Liv, tilligemed hendes Moder og en Syster. Jeg *indsaae* vel at burde have overvejet Sagen noget nøjere, inden det var kommet saa vidt, men nu finder jeg mig saa behagelig forvildet i Kjærlighedens Næt, og min Forstand sig saa uformaaende at tænke noget meer himmelsk, end en russisk Piges Kærlighed, til at jeg skulle kunne indsee kun een Aarsag, hvorfor jeg ikke burde elske denne Pige. Mugligt er det, at jeg feiler i deres Øjne, i det jeg lader mig saa hastig henrive af en Lidenskab eller Svaghed, men dog haaber jeg, De indseer, at *den* Svaghed i mange Henseender er tilgivelig, som veed at skatte Dyder høiere end Rigdom og Stand, — Egentlig følte jeg i Begyndelsen kun Høiagtelse for denne Pige. thi er det ikke meget af en 16-aarig Pige ved Haandarbejde og Broderie at ernære sig, Moder og en 7-aarig Syster? Fader, og for lidet er det Skrit fra Høiagtelse til Kjærlighed! overhovedet naar Simpathi kommer i Spillet med. Kjære Forældre, om jeg virkelig ogsaa har handlet lidenskabelig og maaskee uden alt for megen Eftertanke, saa maa De dog paa ingen Maade troe, at jeg har begaaet en dum Streg. Pigen er god, hun elsker mig, og dersom jeg i Verden skulle komme til at Lide nogen Mangel, da er hun, veed jeg, strax beredt til troefast at række mig Haanden og kun i Besiddelse af min Kjærlighed istand til at føle sig lykkelig. Nu bedste Forældre, beder jeg først om deres Tilladelse, som De vist vil give, og da er min Beslutning at *harre* saa længe, indtil jeg her i Rusland har fundet en god Plads (thi Dannemark har jeg gandske slaaet ud af mine Tanker, medmindre der skulle en Plads vente paa mig, for ikke meer at ligge Dem til Byrde), hvori Baron Blome¹ og Rosenkrants² kan være mig meget behjælpelig. For altsaa at opnaae denne Hensigt, beder jeg Dem skrive Baron Blome til, om han vilde have den Godhed at anbefale mig til Graf Aracktscheef og Gennerall Siewerts, hvilke ere over Fabriquevesnet her; jeg vil ogsaa selv skrive ham et Brev til. Dersom Rosenkrants skulle kjende *Disse* eller nogen Andre, af *Indflydelse* paa

¹ Dansk Gesandt i St. Petersborg 1804—24.

² Dansk Udenrigsminister 1811—24.

Fabriquesnet, da kunde De, bedste Fader, uden Tvivl, ved at tale med ham, fremme min Sag meget. I denne Tid bliver her mange Krons Fabrique anlagt, og naturligvis maae de have Folk til at indrette Dem; altsaa er det temmelig vist, naar Blome og Rosenkrants anbefalede mig, at jeg sikker kunne gjøre Regning paa en god Plads, thi mit Fag er jo ikke allene Væverie og Overskjærerie; her har jeg endnu lært Spinnerie, Valkerie og Ruerie, alt paa den nyeste nederlandske Art ved Maskiner¹. For nerværende Tiid bestrider jeg ogsaa Rueriet her, og min Gage har den nye Herre Quilliot forstørret til 100 Rubler maanedlig. I et Brev bad jeg Dem om at skrive her Quilliot til paa fransk, thi han er en Franzose, dersom De ikke allerede har fuldført mit Ønske, da er De vel saa god at gjøre det saa snart som muligt, thi jeg kan immer have megen Gavn deraf.

Fader og Moder, deres Velsignelse for mig og min Pige, jeg veed De vil ikke negte mig den, thi de, Fader, [var] ogsaa fattig, da de giftede Dem med min første Moder, og var De ikke Lykkelig? Hermed skikker jeg Dem Brevet til Baron Blome uforseglet og lader det staae til Dem at sende det vek eller ikke, alt eftersom De bestemmer min Skjæbne. De kan være forsikret paa, at jeg i Alt vil følge deres Raad, endnu fandt jeg mig ikke skuffet derved. — Deres lydige Søn Børge Theodorus Hertz.

De kjærligste Hilsener til mine Sødskende, forglem Broder Børge ei, der i al Evighed ikke kan høre op at bære Kjærlighed til Eder, dersom ogsaa Skjebnen vil, at min Fod ikke skal betræde det elskte Dannemark meer. — Taarerne staaer mig i Øinene ved denne Tanke. —

¹ Paa Ruemaskiner gøres Tøj laaddent.